

Amsterdam in 1763 centrum achttiende-eeuwse kredietcrisis

FAILLISSEMENT DE NEUFVILLE SLEURT
NEDERLANDSE EN DUITSE BANKIERS MEE

Salomon van Minden van de Amsterdamse wisselbank Aron Joseph & Co haastte zich op een avond in 1763 nog laat naar zijn kantoor in Amsterdam. Hij nam al het geld uit de kelders mee en vertrok. Het duurde de volgende ochtend niet lang voordat de schuldeisers doorhadden dat de kluis van de bank leeg was en de directeur de stad was ontvlucht. De firma Aron Joseph & Co was het slachtoffer geworden van een kredietcrisis. Een crisis waarvan Nederlandse en Hamburgse bankiers de dupe zouden worden. En waarin de Pruisische koning Frederik II probeerde het faillissement van De Neufville probeerde te voorkomen.

In 1760 bloeide het bankwezen in Amsterdam als nooit tevoren. De in de zeventiende eeuw vergaarde kapitalen zochten naar beleggingsmogelijkheden, maar in het binnenland werden die steeds moeilijker te vinden. De enige aantrekkelijke beleggingen waren overheidsobligaties. Toen in de loop van de achttiende eeuw het vertrouwen in beleggingen in het buitenland toenam en de vraag naar Hollands geld met zijn lage rente groeide, kon Amsterdam het centrum worden van het Europese geldwezen. Tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) was Amsterdam daarmee het aangewezen punt voor oorlogvoerende landen om geld te lenen. Het bankwezen was lange tijd nog niet een duidelijk gescheiden economische sector. Het waren meestal kooplieden die zich als bankier opwierpen en iemand tijdelijk krediet verschafften als dat nodig was. Kooplieden in de achttiende eeuw zagen

echter nieuwe kansen en gingen zich meer op kredietverlening en wisseltransacties richten. Thomas Hope en later zijn neef Henry Hope, bouwden in Amsterdam hun firma uit tot één van de voornaamste bankiershuizen van Europa. Deze voormalig handelaren werden professionele bankiers.

Daarnaast groeiden ook de kassiers in aantal en betekenis. Kassiers, van oorsprong de kashouders voor kooplieden en wisselaars van courant- en bankgeld, werden steeds meer verleid om over te gaan tot kredietverlening. Zij namen wissels aan en leenden geld uit met effecten, vastgoed of goederen als onderpand. Aan hun cliënten gaven zij vervolgens voorschotten op een lopende rekening. Deze cliënten kregen een soort cheque-boekje, dat de ontvanger bij de kassier kon inwisselen. De wissels werden vaak weer doorgegeven, zodat men in die

tijd regelmatig van 'wisselruiterij' sprak. Op geregelde tijden kwamen de Amsterdamse kassiers bijeen om hun onderlinge schuldvorderingen door clearing, dus zo veel mogelijk met gesloten beurs, te vereffenen.

Zwakke munten

De achttiende-eeuwse oorlogvoering werd door verbeterde wapens en de professionalisering van legers en vloten steeds duurder. Het werd steeds lastiger om deze te financieren. De financiering van oorlogen ging daarom steeds meer op krediet. Vorsten wilden maar al te graag geld lenen en moesten dus veel rente betalen. Voor deze rente sloten ze vaak weer nieuwe leningen af. Zo leende de Engelse regering tussen 1756 en 1762 in totaal

'Het bedrijf kon minder dan de helft van het bedrag van zijn schuldenaars terugkrijgen.'

vijftig miljoen pond sterling tegen een rente van circa drie procent. Een groot deel daarvan werd door bemiddeling van bankiers als Hope in Amsterdam geplaatst. Het overmaken van de subsidies, die Engeland aan zijn bondgenoot Pruisen zou betalen, geschiedde eveneens via Amsterdam, met medewerking van in Amsterdam gevestigde bankiers.

De koning van Pruisen kon in de Zevenjarige Oorlog de financiële hulp der Hollandse bankiers niet missen. Toen de oorlog, die hij tegen een coalitie van Oostenrijk, Frankrijk, Rusland, Zweden en Saksen moest voeren, voor hem een ongunstige wending leek te nemen, moest hij voor zijn financiële moeilijkheden zijn toevlucht nemen tot het slaan van zwakke munten. Hij had hier de Joodse firma Ephraïm en Itzel voor ingehuurd. (De met

▽
Frederik II, koning van Pruisen.

koper gemengde zilveren munten werden daarom ook wel Ephraïmieten genoemd.) Veel Nederlandse ondernemers stonden te springen om het zilver voor deze firma te leveren. Uiteindelijk werd de opdracht aan Leendert Pieter de Neufville gegeven. Deze jonge telg uit een oude handelsfamilie had met gedurfde transacties al flinke winsten geboekt en zijn omzet in de laatste tien jaar zien vertienvoudigen. De Neufville kreeg veel klanten in de Pruisische landen. Hij richtte zich steeds meer op de kredietverlening en leende steeds meer geld uit. Het geld dat hij binnenkreeg leende hij weer uit aan anderen. Naarmate zijn omzet steeg, ging Leendert Pieter op steeds grotere voet leven. Hij had koetsen, paarden, een jacht, buitenhuis en een collectie van 95 schilderijen. Zijn huis was zo'n overdaad dat het een 'poejerhok' werd genoemd.

Toen in de zomer van 1763 de Zevenjarige Oorlog voorbij was, daalde de waarde van koloniale waren. Kooplieden leden enorme verliezen. Veel handelaren hadden namelijk verwacht dat in vredetijd de vraag naar goederen en dus de prijs zou toenemen. Zij hadden enorme voorraden ingeslagen. Het herstel van de Duitse landen die bij de oorlog betrokken waren geweest, liet echter lang op zich wachten. Bovendien konden ook de Fransen nu zelf de zeeën weer bevaren, waardoor het aanbod van koloniale waren op de Europese markt verder steeg.

▽
In de handelscorrespondentie van de firma De Neufville uit de jaren tussen 1756 en 1764 bevinden zich allerlei stalen stof, die als voorbeeld dienden bij een schriftelijke bestelling.

▽
Het Pruisische leger ten
tijde van de Zevenjarige
Oorlog.

▽
Het oude raadhuis op de
Dam, waar de Amster-
damse Wisselbank was
gevestigd.

Veel van de Amsterdamse kooplieden hadden geld voorgeschoten gekregen en moesten dit na een paar maanden aflossen. Omdat hun voorraden veel minder waard werden en ze deze soms helemaal niet konden verkopen omdat er geen vraag was, konden ze hun leningen niet meer terugbetalen. Sommige prijzen (bijvoorbeeld suiker, koffie, cacao en indigo) daalden tot dertig à veertig procent van de oorspronkelijke waarde.

De crisis

Deze prijsdaling zorgde mede door de 'wisselruiterij' voor een groter probleem. De firma's die de leningen verstrekt hadden, konden nu hun verplichtingen niet meer nakomen aan andere firma's. Salomon van Minden van Aron Joseph & Co zag dit al aankomen. Zijn bedrijf had 800.000 gulden aan schulden bij andere bedrijven. Normaal gesproken zou dit geen probleem zijn, als het geld van de uitstaande leningen aan handelaren zou terugkomen. Maar deze handelaren waren nu niet in staat om te betalen. Aron Joseph & Co kon minder dan de helft van het bedrag van zijn schuldenaars terugkrijgen. Van Minden koos eieren voor zijn geld en vertrok met het geld dat er nog was, voordat men erachter kwam dat hij grote tekorten had.

Eén van de firma's die nog geld zou moeten ontvangen was die van Leendert Pieter de Neufville. Toen bekend werd dat Aron Joseph & Co niet meer uitbetaalde, spoedden veel mensen zich naar De Neufville om daar hun wissels in te leveren. Ze waren wantrouwend geworden en wilden hun geld zien. Omdat het bekend was dat de meeste bankbedrijven en wisselkantoren vaak samenwerkten, ging er een golf van paniek door Amsterdam. Spaarders wilden hun geld van de bank halen, en iedereen wilde van zijn wissels af. De paniek werd vergroot

toen het gerucht de ronde deed dat ook Jacob van Thiel, één van de meest gerenommeerde kassiers in Amsterdam, was gevlucht. Twee dagen later werd duidelijk dat het om Jacob van der Sleeden ging, een kleine onbeduidende kassier.

Toen moest ook De Neufville zijn deuren sluiten, vele

**'Voor deze rente sloten ze vaak
weer nieuwe leningen af.'**

andere firma's, bankiers en kassiers volgden. Ook de geldschietters begonnen elkaar onderling te wantrouwen. Was de andere kassier wel goed voor zijn geld? Al snel kon niemand meer krediet krijgen. Een reeks faillissementen volgden. Een aantal andere bankiers hebben nog getracht een steunfonds te vormen (onder andere ten behoeve van De Neufville), maar dit mislukte omdat niet iedereen meewerkte.

Internationale gevolgen

Hoewel vijftig bedrijven failliet gingen in Amsterdam, viel de grote klap van de crisis in Hamburg. Daar gingen in een paar weken meer dan zestig bedrijven over de kop door de crisis. De Hamburgse bankiers en bedrijven waren bijna allemaal slachtoffer geworden van De Neufville, die als vertrouweling van Frederik II in de Duitse landen een goede reputatie had. Van de totale schuld van 9,5 miljoen gulden was De Neufville ruim 5,5 miljoen schuldig aan ingezetenen van Hamburg. Na een paar weken klopte de Pruisische koning zelf aan bij de Amsterdamse burgemeesters om het faillissement van De Neufville op te heffen en het geld op te eisen. De stad weigerde echter de schulden van het bedrijf af te lossen. Leendert Pieter de Neufville is tot twintig jaar na de kredietcrisis van 1763 bezig geweest met terugbetalen. Een tijdgenoot schreef over hem: "matige affaires en matige versiering wel het beste dan zichzelf in die gulden slaverny en ydelheid zo diep in te wikkelen en eindelyk daardoor verloren gaan..."

LITERATUUR

C.P. Kindleberger, *Manias, Panics and Crashes: a History of Financial Crises* (Hoboken 2005)
Maarten Prak, *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek* (Amsterdam 2002)
Isabel Schnabel, 'Liquidity and Contagion: The Crisis of 1763', in *Journal of the European Economic Association*, 2 (6), 929-968 (2004)